

Barensweeën van het nieuwe Egypte

Betrekkingen met een land in strijd
Reisverslag van de ChristenUnie delegatie -- januari 2014

© Anne Paul Roukema – www.inhisimage.nl

Inleiding en beknopt chronologisch overzicht

Op 25 januari 2011 vond de derde verjaardag van de Egyptische revolutie plaats. Deze revolutie was een van de uitingen van de Arabische Lente, die begon in Tunesië. In verschillende landen, waaronder Egypte, leidde dit tot navolging. Grote delen van de bevolking namen niet langer genoegen met vaak al decennia regerende heersers, die er nog al dictatoriale en corrupte methoden op na hielden.

De Arabische Lente begon met dagen van hoop. Niet alleen in Tunesië, maar ook in bijvoorbeeld Egypte en Syrië.

Die dagen van hoop zijn grotendeels voorbij. Waar met de nodige horten en stoten Tunesië nu alsnog de goede kant op lijkt te gaan, is de Arabische Lente in Syrië veranderd in een al drie jaar durende bloedige burgeroorlog.

Egypte heeft een eigen ontwikkeling doorgemaakt. Tot verbazing der beschouwers leidden de grote mensenmassa's op het Tahrirplein wel degelijk tot het gedwongen vertrek en zelfs het in hechtenis nemen van president Moebarak. Na 18 dagen van massaal volksprotest trad Moebarak op 11 februari 2011 af als president. Het leger, dat vanouds een centrale plaats inneemt in Egypte, trok de handen af van deze voormalige legerofficier en stelde zich achter de eisen van het volk om te werken aan een nieuw Egypte, met een nieuwe grondwet en bijbehorende verkiezingen voor een president en een parlement.

Een overgangperiode onder leiding van de SCAF, waaraan legerchef Tantawi leiding gaf, nam een aanvang en resulteerde uiteindelijk in presidentsverkiezingen op 17 juni 2012. De kandidaat van de Partij voor Vrijheid en Gerechtigheid, Mohamed Morsi, was de winnaar. Hij werd op 30 juni beëdigd als president van Egypte. Nog op de dag van de verkiezingen probeerde de legertop de macht van de president door middel van een grondwetswijziging in te perken. In augustus 2012 draaide Morsi deze wijzigingen echter terug en verving de legertop.

De regeerperiode van de uit de moslimbroeders afkomstige Morsi leidde uiteindelijk tot nieuwe volksprotesten. Dat kwam onder meer door grote onvrede over de dominante positie die de moslimbroeders in dat jaar hadden verworven en het daarmee gepaard gaande misbruik van macht. Andersdenkenden, waaronder in het bijzonder meer liberaal ingestelde Egyptenaren en christenen kregen en ervoeren steeds minder ruimte. Naar verluidt waren de demonstraties rond 30 juni, één jaar na de installatie van Morsi, uitgegroeid tot een nog (veel) massalere omvang dan anderhalf jaar eerder. Het leger, onder leiding van de door Morsi aangestelde chef-staf Al-Sisi, stelde de president een ultimatum om tegemoet te komen aan de wensen van de volksmassa's. Toen deze daaraan niet tegemoet kwam werd hij op 3 juli 2013 afgezet door het Egyptische leger. Zijn opvolger werd het hoofd van het Constitutioneel Hof, Adly Mansour. De sympathisanten van de moslimbroederschap en haar zojuist afgezette president gingen massaal de straat op. Deze protesten gingen gepaard met zeer bloedige confrontaties met de Egyptische veiligheidsdiensten.

Een nieuwe overgangperiode brak aan. Deze werd benut om wederom een nieuwe grondwet op te stellen, die op 14 en 15 januari in een referendum aan het volk ter goedkeuring werd gegeven. Mede ten gevolge van de boycot van de stembusgang door tegenstanders van de omwenteling, waaronder in het bijzonder de moslimbroeders, werd de nieuwe grondwet met een overweldigende meerderheid van 98% aangenomen.

De weg is daarmee vrij voor nieuwe presidents- en parlementsverkiezingen, die vermoedelijk in april en later dit jaar zijn gepland.

Deze gebeurtenissen waren en zijn voor de ChristenUnie-fracties in de Tweede Kamer, respectievelijk het Europees parlement, aanleiding geweest om binnen korte tijd een tweede bezoek aan Egypte te brengen om met eigen ogen de situatie op te kunnen nemen. In november 2011 is een eerste bezoek gebracht.

Het tweede bezoek dateert van 24-29 januari 2014, rond de viering van de derde verjaardag van de revolutie dus. Voor u ligt het reisverslag van deze reis en bevat herziene aanbevelingen aan de Nederlandse en Europese politiek betreffende de omgang met Egypte.

De hieronder weergegeven bevindingen, vormen de grondslag voor deze aanbevelingen.

De delegatie bestond uit Peter van Dalen en Joël Voordewind, Europarlementariër en Nederlands parlementariër voor de ChristenUnie, en enkele assistenten.

Tijdens het verblijf in Egypte is gesproken met een groot aantal gesprekspartners, waarvan een aantal aan het eind van dit verslag zijn vermeld.

I. Uiteenlopende gezichtspunten

Hoe moeten de recente gebeurtenissen in Egypte gedurende de afgelopen drie jaren worden gewaardeerd? Het antwoord op die vraag is in hoge mate bepalend voor de conclusies die daaraan verbonden kunnen worden.

Het overheersende narratief in de Westerse media, en in grote delen van de Westerse politiek is dat van een in de knop gebroken ontwikkeling naar meer democratie. Immers: voor het eerst in de geschiedenis is een president waarlijk democratisch gekozen. En het leger zet na een jaar deze verkozen president opzij, daarmee ruim baan gevend aan de meest waarschijnlijke opvolger van Morsi, generaal Al Sisi. Wat is dit anders dan een coupe van een legerleider, die met zijn zonnebril ook nog eens alle aanleiding geeft voor alle stereotypen die over machtsbeluste legerleiders denkbaar zijn? Bovendien: in de nasleep van de afzetting van de president is ook de moslimbroederschap zelf buiten spel gezet en zelfs verboden verklaard. Het westen maakt zich al met al grote zorgen, niet alleen over de rechtmatigheid, maar ook over de houdbaarheid daarvan op langere termijn, zeker waar een hele bevolkingsgroep voor langere tijd buiten de politieke macht is gezet.

Het overheersende narratief onder grote delen van de Egyptische bevolking is juist een totaal andere. President Morsi was weliswaar gekozen, maar overwegend bij gebrek aan beter. Alleen de moslimbroeders en veel Salafi kozen uit overtuiging voor Morsi; anderen vooral omdat zij niet wensten te stemmen op de toenmalige tegenkandidaat die al te veel banden had met het Moebarakregime.

Toen Morsi eenmaal aan de macht was, toonde hij zich niet alleen incompetent, maar trok geleidelijk aan ook alle macht naar zich toe, met als dieptepunt een decreet waarmee hij zich boven de grondwet zelf plaatste. Andere bevolkingsgroepen dan de moslimbroeders voelden zich in toenemende mate gemarginaliseerd; zij voorzagen een toekomst waarin voor hen geen plaats meer zou zijn in het land. De protesten tegen Morsi zijn in hun ogen derhalve gerechtvaardigd; de stap van het leger op 3 juli 2013 is een navolging van de wil van het volk. 30 juni 2013 is derhalve niet de aanvang van een opstand, gevolgd door een coupe, maar de aanvang van de tweede revolutie.

Het buiten spel zetten van de moslimbroederschap is in deze visie eveneens gerechtvaardigd; wil een politieke partij deelnemen aan een democratisch stelsel, dan zal deze zich immers allereerst zelf democratisch moeten opstellen – en dat is niet het geval bij de broeders.

De slotsom voor veel Egyptenaren: waar Morsi niet minder dan verraad pleegde jegens het Egyptische volk, is Al Sisi de verlosser die de weg nu echt vrij maakt naar een nieuw Egypte.

Teleurstelling over de houding van EU en VS; gevolgen voor de betrekkingen

Egypte heeft het afgelopen half jaar ervaren dat zijn gezichtspunt niet of slechts moeizaam doorkomt in het westen, met name in de EU en de VS. De huidige machthebbers en de aanhang daarvan, zijn daarover uitermate teleurgesteld. Waarom wordt en werd de eerste revolutie wel gesteund en de tweede niet? Dit terwijl de eerste ontaardde in een ondemocratische grondwet, waarin rechten van andersdenkenden met voeten werden getreden, en de tweede in menig opzicht zelfs de beste grondwet sinds lange tijd kan worden genoemd naar de maatstaven van democratie, mensenrechten en rechtsstatelijkheid. Egypte ziet deze ervaren miskennis onderstreept in de opschorting en nog altijd niet volledige hervatting van de extra hulpvelden die ten tijde van de Morsi-regering waren toegezegd. En, belangrijker nog, in de omstandigheid dat de omwenteling van de zomer van 2014, zelfs na het referendum over de herziene grondwet, nog steeds geen onomwonden politieke steun verkrijgt.

Een en ander vormt in elk geval voor het moment een aanzienlijke belasting voor de betrekkingen tussen Egypte en het westen. Tot op zekere hoogte kan men zelfs spreken van

een regelrechte bedreiging voor de onderlinge relaties. Wat men daarvan ook verder moge zeggen, dit is een slechte zaak voor het machtigste en in elk geval meest invloedrijke en bevolkingsrijke land in de Arabische wereld. Een land dat ook nog eens een directe buur is van Europa en een land dat van oudsher de cultuur in dit deel van de wereld mede heeft bepaald.

II. Chronologisch overzicht

Morsi

De inmiddels voormalig president Mohamed Morsi was eerder (van 2000 tot 2005) lid van de Egyptische Volksvergadering als onafhankelijk kandidaat. Zijn lidmaatschap van de Moslimbroederschap was echter algemeen bekend. Hij was immers lid van de Executieve Raad van de Moslimbroederschap en na de oprichting van de partij voor en van de moslimbroeders de eerste voorzitter van de Partij voor Vrijheid en Gerechtigheid in 2011.

Na zijn verkiezing tot president verklaarde Morsi een president te willen zijn voor alle Egyptenaren en beëindigde zijn lidmaatschap van de moslimbroederschap.

Spoedig na zijn aantreden verving hij (augustus 2012) legerleider en defensie-minister Tantawi door generaal Abdul Fatah al-Sisi. Ook veranderde hij de grondwet, ter versterking van de macht van politiek over het leger. Om gerezen twijfel dienaangaande de kop in te drukken, verklaarde hij herhaaldelijk het vredesverdrag met Israël na te zullen leven. Deze positieve ontwikkelingen werden beloond door de EU, die in de persoon van EU-buitenlandcoördinator Catherine Ashton forse steun toezegde. Een hulpbedrag van 5 mld. Euro doet de ronde.

Verbetering van de Egyptische economie bleef echter uit. Dat wordt in bijzondere mate toegeschreven aan de onervarenheid en incompetentie van Morsi en de moslimbroeders op een moment dat zij (eindelijk) aan de macht waren. Volgens onze gesprekspartners verbijsterde de moslimbroeders Egypte, doordat al snel duidelijk werd dat zij geen enkel idee hadden wat zij in politieke, economische en financiële zin met het land aan moesten. De beweging was kennelijk al die tijd uitsluitend gericht geweest op het verwerven van macht en het vestigen van een islamitische heerschappij. Het jaar dat Morsi president was, stond vervolgens vooral in het teken van het behouden en uitbouwen van die macht.

Het gevolg: de economie kwijnde en politieke en godsdienstige spanningen groeiden juist. Het toerisme stortte ineen; de veiligheidssituatie was slecht.

Nadat Morsi bij decreet zichzelf op 22 december 2012 boven de grondwet zelf plaatste – zijn eed op diezelfde grondwet ten spijt – ontstonden grootschalige protesten.

“De EU is bang om de moslimbroederschap als terreurgroep aan te merken maar men beseft onvoldoende dat de broederschap Egypte in ernstige mate heeft beschadigd”

-- Koptische paus Tawadros

NRC-Buitenlandredacteur Carolien Roelants beschreef op 3 juli 2013 treffend de belangrijkste redenen waarom Morsi in de ogen van de criticasters zo snel en zo diep faalde:

- De Moslimbroederschap van Morsi speelde niet meer dan een bijrol in de revolutie. Pas toen de opstand doorzette, deden zij schoorvoetend mee. “De oude Moslimbroederschap en het regime van president Moebarak waren in feite de twee kanten van een en dezelfde medaille: een monolithische staat tegenover een monolithische interpretatie van de islam. Niet een ideologie om een vrolijke, jonge, alle kanten opschietende democratische revolutie op te enten.”
- De Moslimbroederschap heeft als winnaar van de parlementsverkiezingen verrassend slecht gepresteerd. Morsi beloofde in zijn verkiezingscampagne vijf belangrijke

praktische kwesties aan te pakken: de groeiende onveiligheid, de verkeersopstoppingen, brandstoftekorten, de broodschaarste en de gebrekkige vuilophaal. "Na zijn eerste 365 dagen kan iedere Egyptenaar dagelijks zien hoe hij heeft gefaald."

- Morsi's grootste blunder, en misschien wel de belangrijkste brandstof van het protest, was het constitutionele decreet in november dat bepaalde dat zijn wetten, decreten en besluiten niet meer konden worden aangevochten bij de rechter. Volgens zijn tegenstanders werd hij een nieuwe dictator. Zo kreeg hij de omstrede, fundamentalistisch getinte nieuwe grondwet aangenomen zonder dat de oppositiegroepen er iets over te zeggen kreeg. "Morsi trok zijn decreet uiteindelijk grotendeels in, en de betogers keerden naar huis terug, maar het imago van de president was fataal beschadigd. Een week na zijn machtsgreep werd hij door gelovigen een moskee uitgejaagd."
- De economie van Egypte heeft flink te lijden onder de revolutie. Toeristen en investeerders mijden Egypte. Morsi wist geen overeenstemming te bereiken met het IMF over een miljardenlening. Zijn tegenstanders denken dat dit komt vanuit de angst dat bijbehorende bezuinigingen de Moslimbroederschap aanhang zouden kosten.
- Het belangrijkste oogmerk van de Moslimbroederschap lijkt het verzamelen van macht, zeggen oud-leden. De staatsmedia zijn bemand met sympathisanten en leden van de Broederschap. De vrijheid van meningsuiting is er niet beter op geworden sinds het vertrek van Moebarak.

Is het decreet de eerste directe aanleiding tot verzet, met terugwerkende kracht weegt het laatste punt nog wel het zwaarst. De reden is dat daar de ideologie van de moslimbroeders om de hoek kwam kijken.

Richting de relatie met het buitenland kwam dit tot uiting in de in de ogen van velen veel te nauwe banden met de radicale Palestijnse beweging Hamas; de feitelijke regeerders van de Gazastrook en een beweging die door het westen als terroristische organisatie wordt aangemerkt.

Hiermee samen hangt de vermoede betrokkenheid van Morsi bij de grootschalige uitbraak van 20.000 gevangenen in 2011¹; het besluit om daarnaast een flink aantal (rond 1400) gevangenen vrij te laten, waaronder talrijke lieden die vastzaten voor bomaanslagen en (politieke) moorden.

Voorts kwam Morsi in opspraak door antisemitische uitlatingen en gedrag, zowel tijdens als voor zijn presidentschap.²

Binnenlands kwam de toenemende dominantie van Morsi tot uiting in de vorm van een in elk geval in de beleving van betrokkenen steeds minder ruimte voor meer seculier denkende moslims en de kopten en andere christenen, terwijl die situatie al bepaald niet rooskleurig was.

Amnesty bericht over de positie van de christenen in Egypte:

Successive governments have failed to address discrimination and targeting of religious minorities in Egypt. Under Hosni Mubarak at least 15 major attacks against Copts were documented. Following the fall of Mubarak, under the Supreme Council of

¹ <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/11504/Onrust-in-de-Arabische-wereld/article/detail/3482251/2013/07/26/Hoe-Morsi-in-januari-2011-uit-de-gevangenis-ontsnapte.dhtml>

² Joods Actueel.be. "Egyptische president Morsi bidt voor 'vernietiging van Joden'", 28 oktober 2012.

the Armed Forces, deadly sectarian clashes continued to take place. The situation also failed to improve under Mohamed Morsi, attacks against Copts continued and anti-Christian rhetoric was stepped up. Christian communities have for decades faced legal and bureaucratic hurdles to build and restore places of worship.³

De rol van de Moslimbroeders

Met de omwenteling van 2011 en het uiteindelijk aan de macht komen van de regering Morsi, kwam, 86 jaar na de oprichting van de beweging, eindelijk een einde aan het politieke isolement van de moslimbroederschap in Egypte.

Onder Moebarak en diens voorgangers waren er eerdere perioden dat de broederschap meer politieke vrijheid werd geboden, maar vooral beperkt en op individuele basis. Eerder is al gemeld dat Morsi een tijdlang parlamentslid is geweest, zij het in formele zin niet namens of voor de moslimbroeders.

Over de moslimbroeders meldt de AIVD in 2007⁴:

De Moslimbroeders (Hizb al-Ikhwan al-Muslimeen) zijn in 1928 in Egypte opgericht door Hassan al-Banna. De oprichting hangt samen met het streven om de islamitische identiteit van de Arabische wereld, die door het kolonialisme zou zijn aangetast, te doen herleven. De beweging wil een tegenkracht zijn tegen de oprukkende westerse culturele en ideologische hegemonie. Aanvankelijk is men bereid hierbij geweld toe te passen, maar vanaf het einde van de jaren zestig van de vorige eeuw ontwikkelen de Moslimbroeders zich gestaag tot een niet-gewelddadige grassroots beweging. Zij pogen de maatschappij te herislamiseren, volgens de ultraorthodoxe leer. Om dit te bereiken proberen ze een maatschappelijk middenveld te creëren, dat uiteindelijk een massabeweging op gang zal brengen die de samenleving radicaal verandert. Met deze inzet nemen de Moslimbroeders actief deel aan de samenleving en wijzen ze politieke betrokkenheid niet af. Dit laatste, de bereidheid tot politieke participatie, is het meest essentiële verschil met andere ultraorthodoxe missiebewegingen.

In Egypte nemen de Moslimbroeders op eigen initiatief veel taken van de gebrekkig Functionerende overheid over: ze halen huisvuil op, verzorgen ambulancediensten, verlenen nood- en voedselhulp enzovoort. Op deze manier worden ze in sommige armere wijken van Egyptische steden bijna een staat binnen de staat. Zo creëren ze draagvlak onder de bevolking en stellen ze het vermeend inefficiënte karakter van de overheid aan de kaak. Het gevolg is dat burgers sneller hun toevlucht zoeken tot de islam en daarmee de Moslimbroeders van een machtsbasis voorzien. Ook een aanzienlijk deel van de Egyptische middenklasse sympathiseert, uit onvrede met de veronderstelde politieke en economische stagnatie, met de Moslimbroeders. Ze vormen de enige serieuze (formeel verboden, doch in werkelijkheid gedoogde) oppositie in Egypte.

De Egyptische terroristische bewegingen al-Gama'at al-Islamiyya (Islamitische Groep) en de Islamitische Jihad komen beide voort uit de Egyptische Moslimbroederschap. Deze bewegingen zijn in het midden van de jaren zeventig van de vorige eeuw opgericht uit onvrede over de niet-gewelddadige koers van de Moslimbroederschap.

De moslimbroederschap streeft in principe een soennitisch Kalifaat na dat de hele islamitische wereld omspant. Het is dan ook een internationale beweging met vestigingen niet alleen in de islamitische landen, maar ook in de meeste Europese landen. Het hoofdkwartier staat (zelfs) in Londen.

De Broederschap heeft een gewelddadig verleden, met name in de tijd van president Nasser – zelf overigens een voormalig lid. Later heeft de beweging, met uitzondering van geweld in

---

³ egypt-christians-scapegoated-after-dispersal-pro-morsi-sit-ins-2013-10-09

⁴ Radicale dawa in verandering, De opkomst van islamitisch neoradicalisme in Nederland

en tegen Israël, gebruik van geweld (officieel) afgezworen. Afsplitste groepen, als de *Al-Gama'a al-Islamiyya* ("De islamitische groep") en *Takfir wal Hijra* ("Excommunicatie en migratie"), zijn hiermee echter doorgegaan. Beide groeperingen zijn door de EU aangemerkt als terroristische organisaties.

Recent heeft 'Ansar Bayt al-Maqdis' van zich laten spreken als verantwoordelijke voor de (bom)aanslagen in Cairo en andere steden in januari 2014. Dit is aanleiding geweest voor de ChristenUnie-delegatie in de ECR-fractie van het Europees Parlement om bij motie te verzoeken ook deze organisatie als terroristisch aan te merken.

“De moslimbroederschap heeft alle kansen gemist en weigert zich aan te passen aan de nieuwe realiteit zonder Morsi”

Amr El-Meky – woordvoerder Salafistische Al-Nour partij

Het is niet altijd helder of de afsplitsingen 'echt' zijn, in de zin dat zij echt gebroken hebben met de moslimbroeders, dan wel de moslimbroeders met dergelijke radicalen. Hierbij blijft het voorsnog onduidelijk of dat er sprake is van een voortzetting van de banden, maar dan informeel, zodat deze afsplitsingen veeleer als denkmantel fungeren voor activiteiten die de moslimbroeders niet formeel op hun conto willen hebben staan. Soortgelijke vragen rijzen vaak op het moment dat verzets- of revolutionaire groeperingen aan het politieke proces gaan deelnemen. Zo kreeg Noord-Ierland te maken met de IRA, maar ook met de radicalere 'Real IRA' op het moment dat vredesbesprekingen werden gestart.

Zoals gesteld heeft de moslimbroederschap een verleden van terreur. Voor de moslimbroederschap bepaald problematisch is dat ook in de tegenwoordige tijd het verband tussen de moslimbroeders en terreur geenszins afwezig is.

Ook meer indirect heeft de moslimbroederschap bijgedragen aan de groei van moslimfundamentalisme en moslimterreur in de Arabische wereld. Zowel het Algerijnse FIS als het Tunesische Ennahda, als al-Qaeda zijn door de moslimbroederschap geïnspireerd. Het boek *Mijlpalen* van Said Qutb (ook een moslimbroeder) heeft daar het nodige aan bijgedragen.

Die geur van terreur is ondanks het formele afzweren daarvan, nog altijd een reële beperkingen op de weg naar normalisering. Ook daarvan zijn de afgelopen jaren in Egypte een illustratie.

Anders gezegd: welke andere politieke of maatschappelijke beweging in Egypte of daarbuiten geeft er blijk van zo gemakkelijk naar het wapen van geweld te grijpen als de moslimbroederschap?

Maged Botros stelt over de verwachtingen voor de nabije toekomst:

Political observers tend to categorize the current political sub streams within the MB into three wings.⁵⁸ The majority believes in combining the conservative religious views and political participation. The second group represents the religious-orientated wing that calls for focusing on preaching and pious social work whose advocates do not believe in imposing the Islamic law over unprepared society. The third wing represents liberal Islamists who focus their activities on politics and collaboration with other liberal and secular movements.⁵

30 juni 2012 – 3 juli 2013: één jaar van macht voor de moslimbroeders

Het jaar dat president Morsi aan de macht was heeft het beeld van de moslimbroeders in Egypte zeker geen goed gedaan. Dat lag goeddeels aan de broederschap zelf. In plaats van democratisch toonden zij zich antidemocratisch. In plaats van tolerant intolerant; in het

⁵ Religion and Politics, Case study: The Muslim Brotherhood of Egypt; Maged R. Botros, Ph. D.

bijzonder tegen christenen. De houding van de moslimbroeders jegens radicale jihadistrijders in bijvoorbeeld de Sinaï, bleef op zijn best ambigue.

In democratisch en rechtsstatelijk opzicht hebben de Egyptenaren ervaren dat met de moslimbroeders niet of op zijn best bijzonder moeilijk een dialoog is te voeren. Men is niet op compromis en overeenstemming gericht, maar op het verzilveren van de macht van de meerderheid. Dit soort gedrag heeft het grondwetsproces van 2012 zeer verstoord. Deze grondwet was is opgesteld door een commissie van 100 waarin de moslimbroederschap het voor het zeggen had. Veel christelijke, liberale en seculiere leden van die commissie zegen zich genoodzaakt in de loop van de besprekingen af te haken. Deze grondwet werd in december 2012 bij referendum goedgekeurd (opkomst 33%, percentage voor 64%).

Veel Egyptenaren beleefden het Morsi-jaar daarom als een zwarte dag in de geschiedenis. Bijgevolg werd het opzij zetten van Morsi als verlossing beleefd.

De aversie tegen de moslimbroederschap werd regelrechte haat, toen na de afzetting over het gehele land terreurdaden tegen politieposten en christelijke gebouwen werden uitgevoerd.⁶ In formele zin werd de betrokkenheid van de moslimbroeders ook nu ontkend. Toch gaan veel Egyptenaren er voetstoots van uit dat die betrokkenheid buiten elke twijfel staat.

Als het aan die (vermoedelijke) meerderheid ligt, komen de moslimbroeders daarom nooit meer aan bod in het politieke proces en het verboden verklaren van de moslimbroederschap is zeer verwelkomd.

Het andere Egypte: de Sisi-aanhangers

De omwenteling van 3 juli 2013 is door veel Egyptenaren hartstochtelijk begroet. Verantwoordelijk generaal Al-Sisi geldt bijgevolg als een verlosser.

Wie zijn deze Egyptenaren die de generaal zo uitbundig toejuichen?

Voor het overgrote deel de 'gewone man en vrouw' in de straat. Met de kanttekening dat, zoals veel gesprekspartners stellen, Egypte een Faraonische traditie heeft. Van sterke mannen verwacht men de daadkracht die het land beter gaat maken. In wezen is dat tot op de dag van vandaag nog niet veranderd.

Motieven die voor hun steun een rol spelen houden daarom allereerst verband met de situatie waarin het land verkeert. Die wordt getekend door een deplorabele economische toestand, ingestort toerisme, geen of weinig uitzicht op verbetering. Veel daarvan (slechts deels terecht) wordt op het conto van de moslimbroeders geschreven.

Veel directer op het conto van de broederschap kan de sterke greep worden geschreven die de moslimbroeders op de maatschappij en regering hebben proberen te verwerven. Egypte heeft het jaar Morsi als een verstikkend jaar ervaren en vergelijken het optreden van de moslimbroeders daarin met de machtsgreep van fascistische partijen in Europa.

Ook de banden die Morsi aanhaalde met de Hamas in Gaza en vooral het besluit om Hamasstrijders – geheel tegen de door een forse dosis nationalisme getekende Egyptische mentaliteit in – toe te laten in het land wekte veel weerstand. Zijn op zijn minst onduidelijke steun aan het leger in de strijd tegen jihadististen in de Sinaï, zette veel kwaad bloed.

Vanaf april 2013 verzamelde de oppositiegroep *Tamarod*, of *Opstand*, 22 miljoen handtekeningen onder een petitie die het ontslag van Morsi eiste. De groep Tamarod omvatte vooral jeugdige, moderne Egyptenaren.

Het verzet tegen Morsi zette echter ook de protestbeweging die de aanzet gaf tot de revolutie van 25 januari opnieuw in beweging: een brede coalitie derhalve, die ook de christenen omvatte. Dat laatste is uniek in de geschiedenis van Egypte: christenen hadden

---

⁶ Zie o.a. het eerder genoemde Amnestyrapport.

onder Moebarak en daarvoor de neiging zich vooral in interne kring te begeven en zich niet publiek te manifesteren. Deze terughoudendheid was vaak ingegeven door de vrees voor de eigen veiligheid.

25 januari 2014 is een dag waarop zeker 60 mensen zijn omgekomen: bij aanvallen op politieposten, een legerhelikopter in de Sinai, bij betogingen van de moslimbroeders en bij de bestrijding daarvan. Dat heeft het beeld in veel media bepaald.

25 januari 2014 is evenwel ook een dag dat miljoenen Egyptenaren de straat opgingen om de dag van de revolutie te vieren. Een dag dat vlaggen, toeterende auto's en wat maar kon rijden het straatbeeld bepaalden. Niet alleen op het Tahrirplein en de toeleidende wegen, maar ook op tal van andere plaatsen in Cairo en andere steden, waaronder bijvoorbeeld ook het zuidelijke Minya.

De christenen

Tot dit 'andere Egypte' behoren ook de christenen. Dat is uniek in de historie van het land sinds de vestiging van de islam.

Lange tijd, ook in de 20ste eeuw, toonden zij zich slechts weinig in het publieke leven; mede gelet op de wetenschap dat niet-islamieten in de landen die tot de islam behoren, al heel gauw ten diepste nooit geheel en als gelijke worden beschouwd aan Islamieten. In de jaren van Sadat en Moebarak verslechterde hun positie verder. De sharia kwam in de grondwet te staan; de positie van de moslimbroederschap nam in het publieke leven geleidelijk aan kracht toe. In de praktijk werden concessies gedaan aan de moslimbroederschap, die veelal mede tot gevolg hadden dat de ruimte in het publieke leven voor christenen afnam. Goeddeels wendden zij zich tot het leven in kerken, kloosters en eigen gemeenschappen. De regelmatige aanvallen op christenen en hun gebouwen laten we hierbij dan nog achterwege.

“We zijn uit op verzoening en vergeving, niet wraak, maar hoe kan ik mijn mensen beschermen? Wij vechten niet met wapens”.

-- voorganger van een van de verbrandde kerk in Minya

Die terughoudendheid hebben de christenen in januari 2011, samen met de andere Egyptenaren laten varen. Ook zij laten zich nu zien op straat en laten hun stem gelden. Dat bleek onder andere uit hun protest tegen de grondwet die in 2012 werd opgesteld en hun krachtige presentie in het comité van 50 dat de grondwet van 2014 opstelde.

Zowel in 2011, als in latere jaren kwam hen dit overigens duur te staan. Reeds voorafgaand aan de revolutie vond een bomaanslag op de Koptische al-Qiddissinkerk plaats die aan zeker 23 mensen het leven kostte. Daarna volgen regelmatig botsingen tussen moslims en christenen. In sommige gevallen was daarbij sprake van laakbare betrokkenheid van het leger en de veiligheidsdiensten.

Niettemin lijkt een nieuw zelfbewustzijn zich te hebben meester gemaakt van de christenen in het land. Dat wordt versterkt door de omstandigheden van het moment. Het is niet de Egyptische moslims tegen de christenen meer. Het is de gewone, Egyptische moslim, en de gewone Egyptische christen, tegen de moslimbroeders.

Al Sisi

Het is niet zo vreemd als Al Sisi in verband wordt gebracht met zijn voorgangers die ook een militaire carrière als voorportaal van het presidentschap hadden: Nasser, Sadat en Moebarak. Ook hij komt immers uit het leger en lijkt momenteel buiten twijfel de meest belangrijke presidentskandidaat.

Hij geldt als een oprecht gelovig man, vermoedelijk de belangrijkste reden waarom (uitgerekend!) president Morsi hem benoemde tot opperbevelhebber.

In op zijn minst een aantal opzichten zijn zijn eerste stappen hoopgevend: hij toonde de moed zich te verzetten tegen de moslimbroeders; hij trad niet zelf aan als president, maar gaf dat onmiddellijk in handen van de interim-president, waardoor althans formeel geen militaire regering ontstond.

Al Sisi heeft het presidentschap een tijd lang van zich af gehouden, ondanks dat vrijwel onmiddellijk na 3 juli 2013 petitieën werden gestart om hem daar toch toe te bewegen. Nu de volksraadpleging over de grondwet van 2014 is gehouden en zijn populariteit alleen maar is gegroeid, is in de ogen van de meeste waarnemers een situatie ontstaan waarin het nagenoeg ondenkbaar is geworden zich niet kandidaat te stellen. Toch is het nog altijd niet zover. Wel heeft het hoogste orgaan van het leger ingestemd met een kandidatuur van Al-Sisi.

Mocht Al-Sisi president worden, dan brengt tegelijk een groot gevaar met zich: ook Al-Sisi zal ongetwijfeld er niet in slagen de vele (economische) problemen van het land snel op te lossen, wat wel van hem verwacht wordt. Daarnaast kan hier niet onvermeld blijven dat het leger ook in de nieuwe grondwet veel macht naar zich toe heeft getrokken.

“Wij willen niet worden zoals een land als Irak waar sektarisch geweld het land kapot maakt. Dáárom houden Egyptenaren van het leger, zij brengen veiligheid en stabiliteit”.

-- Salah Zeyada, Gouverneur van Minya

III. Geen Moebarak 2.0?

Een ander gevaar is dat Al-Sisi zich mogelijk ontwikkelt tot een dictator a la zijn voorgangers. Hoe groot is dat gevaar?

Sadat en Nasser en zelfs Moebarak tot op zekere hoogte waren in hun beginjaren ook populair.

Formeel kan hier tegen worden ingebracht dat de nieuwe grondwet meer dan twee zittingstermijnen verbiedt.

Materieel geldt een belangrijker omstandigheid: Egyptenaren hebben gezien dat wat zij willen er toe doet. Naar hun gevoel zijn in korte tijd twee dictaturen opzij gezet: eerst een seculiere; vervolgens een religieuze. Het zal vermoedelijk niet snel gebeuren dat zij zich opnieuw laten knechten. De tijd zal uitwijzen of dat inderdaad het geval is.

Dit neemt allemaal niet weg dat er reële punten zijn van zorg. De nieuwe machthebbers zijn in een strijd verwickeld met de moslimbroeders en aanverwante organisaties. Beide partijen hebben er op dit moment in zekere zin baat bij de zaak verder te laten escaleren. De moslimbroeders omdat zij daarmee reacties uitlokken van het leger en de politie, die tot kritiek leiden in het buitenland gelet op de schaal en de hardheid van de tegenreacties. Maar ook het leger heeft enige baat bij de escalatie, omdat daarmee het (vermeend) terroristische karakter van de moslimbroederschap wordt onderstreept en een harde reactie daarop wordt gerechtvaardigd.

De nieuwe machthebbers lopen ook een ander gevaar: zij lopen het risico elke kritiek op de regering, ook van anderen dan de moslimbroeders, te zwaar op te vatten en ook daarop een buitensporige reactie te geven. Helaas zijn van dergelijke overtrokken reacties de nodige tekenen te zien; diverse journalisten zijn hiervan al het slachtoffer geworden, waaronder ook de Nederlandse journalist Rena Netjes die het land wegens kritische berichtgeving wordt beschuldigd van het steun verlenen aan terreurorganisaties. Net zoals er onder de Egyptische bevolking veel steun is voor Al-Sisi, zo leeft onder een groot gedeelte van de bevolking het gevoel dat veel (westerse) journalisten fel tégen de generaal – en vóór de oud-president Morsi zijn. .

De nieuwe grondwet

Een belangrijk wapen tegen een afglijden naar 'Moebarak 2.0' is de nieuwe grondwet die in januari 2014 door een referendum is goedgekeurd.

De grondwet kent een aantal ingrijpende verbeteringen in vergelijking met in het bijzonder de 'Morsi'-grondwet van 2012, maar ook in vergelijking met de oude 'Sadat'-grondwet van 1971.

Een kort overzicht:

Minder positief of negatief:

- De grondwet kent een onafhankelijke en dominante positie voor leger en rechterlijke macht en justitieel apparaat. De onafhankelijkheid van de rechterlijke macht die daardoor wordt versterkt is winst; de eigen positie van het leger is daarentegen in democratisch opzicht (uiteraard) een vreemde eend in de bijt.
- De minister van defensie wordt benoemd door het leger.
- Leden van het constitutioneel hof worden door het hof zelf geselecteerd (vgl.: in Nederland worden deze wel voorgeselecteerd door de Hoge Raad, maar benoemd door het parlement.)
- De positie van de president ten opzichte van het parlement is behoorlijk sterk, onder andere door het recht van de laatste een aantal cruciale ministers te benoemen. In een presidentieel stelsel is dit echter niet ongewoon en daar tegenover staat een 'recht om ministers tot aftreden te dwingen', inclusief de president, door het parlement (impeachment)

- Partijvorming op religieuze basis is verboden. Niet helemaal duidelijk is of dit voor alle partijen 'van religieuzen' als zodanig gaat, of 'slechts' om de zogeheten 'theocratische' partijen.
- De sharia blijft een beginsel waarop bij wetgeving acht wordt geslagen (principle source of legislation).

Positief of minder negatief

- Er is voorzien in een uitgebreide mensenrechtenparagraaf, waaronder duidelijke taal over bestrijding van discriminatie. Daarnaast is sprake van internationale verankering van de mensenrechten (artikel 93)
- Er is voorzien in een opsomming van sociaal-economische rechten, waaronder minimumbudgetten voor onderwijs en gezondheidszorg en de introductie van een minimumloon.
- De vrijheid van godsdienst is helderder gegarandeerd, waaronder rechten om in eigen kring eigen rechten te hanteren terzake van bijvoorbeeld familierecht.
- Militaire rechtbanken lijken iets beperkter in hun macht over civiele zaken.
- Soevereiniteit van het volk is in het teken gezet van gelijkheid voor de wet en gelijk burgerschap.
- Er zijn slechts twee presidentiele termijnen mogelijk (ook onder Morsi, overigens)
- De vrijheid van meningsuiting is niet (grondwettelijk) beperkt door een verbod op misbruik, belediging of minachting van mensen of religies.
- De verwijzing naar de sharia is slechts als beginsel voor wetgeving neergezet en niet als een rechtstreekse binding. De meest in het oog springende consequentie daarvan is dat artikel 219 (nieuw in de grondwet 2012) niet in de grondwet 2014 terugkeert.⁷

---

⁷ Article 219: The principles of Islamic Sharia include general evidence, foundational rules, rules of jurisprudence, and credible sources accepted in Sunni doctrines and by the larger community.

IV. Relatie EU en Egypte

Egypte maakt in veel opzichten deel uit van de cultuurgeschiedenis van Europa en andersom. Ondanks de omstandigheid dat Egypte in de islamitische en Arabische wereld ligt en ondanks de ligging op een ander continent. De relaties gaan duizenden jaren terug en kregen in meer recente tijden vorm in een Brits protectoraat over Egypte en een tot de jaren van Nasser durende zeggenschap over het Suezkanaal.

Op dit moment heeft de relatie vorm gekregen via het EU-nabuurshipsbeleid.⁸ De EU-buitenlandcoördinator Catherine Ashton is trekker van het beleid richting Egypte.

In een aantal opzichten toont de EU zich tweeslachtig ten opzichte van Egypte. Een paar voorbeelden: Ashton verwelkomt de hoopgevende elementen uit de nieuwe grondwet en het referendum van half januari 2014.⁹ Ook de bomaanslagen rond de viering van de derde verjaardag van de revolutie zijn veroordeeld.

Aan de andere kant ervaart Egypte geen steun voor de omwenteling die Morsi ten val bracht. Dit wordt in het land slecht begrepen, omdat zij menen in hun recht te staan op dit punt. Morsi hield zich zelf immers niet aan de grondwet en gaf geen blijk van een democratische en rechtsstatelijke inslag.

Zij ervaren ook gebrek aan het zich rekenschap geven door de EU van de dubbele agenda van de moslimbroeders en zien geen erkenning voor het van een anti-terreur motief voorzien van de strijd tegen de moslimbroederschap door Egypte.

Dit ontbreken van politieke steun en het gebrek aan erkenning voor de omstandigheid dat de strijd tegen de moslimbroeders ook als strijd tegen terreur moet worden gezien, brengt de relaties tussen de EU en Egypte in gevaar.

De andere kant van de zaak is dat de ontwikkelingen in Egypte bepaald niet alleen maar aanleiding geven tot hoop en verwachting. Er is ook vrees dat het leger alsnog te veel macht behoudt; dat de strijd tegen de moslimbroeders ontaardt in een burgeroorlog; dat een grote groep uit de bevolking permanent uit het (politieke) leven wordt geplaatst; dat al te veel en al te gemakkelijk kritiek op de huidige machthebbers onder heulen met terreur wordt geschaard, waar diverse protestgroepen, en diverse journalisten last van hebben.

“We voelen ons in de steek gelaten door de EU, waarom staan jullie niet achter ons? We willen geen onderdrukking meer. Niet van een Moebarak en niet van een Morsi”

-- willekeurige Egyptische burger

(Economische) hulp aan Egypte.

Na enige tijd, sinds de omwenteling, bevroren te zijn geweest, lijkt de hulp aan Egypte voorzichtig weer op gang te komen.

- Een deel van het geld komt van de EIB – de Europese Investeringsbank. Deze regelt zelf de voorwaarden. De EIB is juridisch onafhankelijk van de EU. Omdat de aandeelhouders de 27 EU-lidstaten zijn is er natuurlijk wel een indirecte link. De EIB is in de eerste plaats een bank en is meer geïnteresseerd in juridische en financiële voorwaarden (het geld moet met een zachte rente wel weer terug komen) dan in mensenrechtvoorwaarden. De grootste bedragen gaan ook in infrastructuur, kleinere bedragen in zaken als "community development".

Inmiddels is de EIB weer actiever geworden in Egypte. In december 2013 werden leningen uitgegeven van circa EUR 392 mln. Het geld ging naar een waterproject,

⁸ http://ec.europa.eu/economy_finance/international/neighbourhood_policy/index_nl.htm

⁹ http://eeas.europa.eu/delegations/egypt/press_corner/all_news/news/2014/140119_02_en.pdf

luchtverkeersveiligheid, MKB en een elektriciteitscentrale. De de EIB heeft in de afgelopen twee jaar investeringen ter waarde van € 1 mld. in Egypte heeft goedgekeurd.

- Een ander deel van het geld komt van de EBRD - Europese Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling.¹⁰ Het EBRD mandaat stelt specifiek: *The mandate of the EBRD stipulates that it must only work in countries that are committed to democratic principles. Respect for the environment is part of the strong corporate governance attached to all EBRD investments.* De EBRD is nieuw in Arabische landen; voorheen investeerde de bank alleen in Midden- en Oost-Europa. Concrete projecten zijn nog niet bekend, maar de EBRD verwacht zelf tot 2015 ong. 2,5mrd euro in de Zuidelijke- en Oostelijke Middellandse Zee regio's te investeren, met Egypte als belangrijkste land. Als Egypte zich meer dictatoriaal of extremistisch ontwikkelt, is de verwachting dat concrete investeringen uitblijven. De EBRD begint nu ook actief te worden in Egypte. Volgens deze factsheet is de bank inmiddels betrokken bij zes projecten twv 75 mln. Euro en is 37 mln. Euro aan leningen uitgegeven.
- Component 3 en 4 van het totale bedrag zijn oud Europese Commissie geld en nieuw Europese Commissie geld. De EU heeft het afgelopen jaar Egypte weliswaar gesteund, maar op een fors lager niveau dan voor de Arabische Lente. Sinds 2012 is geen begrotingsondersteuning meer verleend i.v.m. instabiliteit en het niet nakomen van afspraken.

---

¹⁰ De aandeelhouders van de EBRD zijn 64 landen, de EU en de EIB. De landen zijn o.a. de EU-landen, Rusland, Israël, de VS en Australië. Nederland heeft 744 miljoen euro in de EBRD uitstaan.

V. Aanbevelingen

1. Hoewel de situatie absoluut in menig opzicht zorgen baart, biedt het huidige Egypte meer waarborgen voor de verdere transitie naar rechtsstaat en democratie dan het Egypte onder Morsi. Dit gegeven alleen al zou leidend moeten zijn in de politieke verhoudingen tussen de EU en Egypte.
2. De EU ziet te weinig in dat (grote delen van) de moslimbroederschap fundamenteel ondemocratisch zijn. Het is wenselijk dat de moslimbroeders weer onderdeel kunnen uitmaken van het democratisch proces in Egypte; dat kan echter uitsluitend dan indien de wapens nu definitief worden neergelegd. Meer nog: de moslimbroederschap zal dienen te verklaren onverkort onderdeel te willen maken van het democratisch proces en derhalve bereid dienen te zijn zelf zich te onderwerpen aan de eisen van de rechtsstaat.
3. Plaats Ansar Bayt al-Maqdis, de extreme militante tak van de Moslimbroederschap, op de EU lijst van verboden organisaties. Er is meer onderzoek nodig naar de al dan niet informele banden tussen de moslimbroederschap en de groeperingen in de Sinaï en daarbuiten die de verantwoordelijkheid hebben opgeëist voor de terreurdaden in de afgelopen jaren.
4. De strijd met de extremisten die Egypte op dit moment voert, heeft alles te maken met terreurbestrijding. Daarvoor is het nodige begrip vereist. Anderzijds mag Egypte er op gewezen worden dat de mensenrechten gerespecteerd dienen te worden en dat niet alle verzet of alle kritiek jegens het huidige regime afkomstig is van groeperingen met terroristische motieven.
5. Hervatting van de EU-hulp aan Egypte dient in het teken te staan van groei naar democratie en rechtsstaat. Het verdient aanbeveling op het niveau van de samenleving zelf wederzijdse banden met het land te stimuleren.
6. Laat de Europese steun aan Egypte oplopen, conform het beleid '*more for more*', indien de verkiezingen eerlijk en vrij verlopen en fundamentele mensenrechten, waaronder de pers- en godsdienstvrijheid, beter worden gewaarborgd. De EU kan actief de vinger aan de pols houden door EU-verkiezingswaarnemers naar Egypte te sturen

Gesprekspartners:

- Koptische paus Tawadros
- Koptisch bisschop van Minya
- Amr El-Meky, woordvoerder van de Salafistische Al-Nourpartij
- Dr. Ehad El Kharat, sociaal-democratische senator in de Shura Council, tevens voorzitter van de Human Rights Committee
- Dr. El-Ghazali Hard, vertegenwoordiger van de (liberale) Free Egyptian Party, tevens voorzitter van de Arab writer society
- Salah Zeyada, Gouverneur van Minya
- Verschillende voorgangers van verbrande kerken Minya
- Gerard Steeghs, Nederlandse ambassadeur in Egypte
- Vertegenwoordigers van NGO's werkzaam op het gebied van mensenrechten, journalistiek en vrijheid van godsdienst